

УДК:У9(2)32-52-218

**АУДИТОРДУН ЖАЗУУ ЖҮЗҮНДӨГҮ ОТЧЕТУНУН АУДИТОРДУК
ТЕКШЕРҮҮДӨГҮ РОЛУ**

**Буканова Анара Ишеновна (0000-0003-1007-054X),
Буканова Мунира Ишеновна (0009-0003-5044-9156)**

*К. И. Скрябин атындагы Кыргыз Улуттук агрардык университети
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети*

Аннотация: Макалада аудитордун аудиттин жыйынтыгы боюнча субъекттин жетекчисине жазуу жүзүндөгү отчетунун ролу каралат. Жазуу жүзүндөгү отчетто аудитор субъекттин чарбалык ишмердүүлүгүнө тиешелүү бардык фактыларды, ошондой эле аудитке тиешелүү бардык маалыматтарды көрсөтөт. Төмөндө баяндалган байкоолор жана сунуштар бардык материалдык аспектилерде учурдагы иш-аракеттерди иштеп чыгуу процессинде жетекчиликке жардам берүүгө багытталган. Ички контролдун жана анын чөйрөсүндөгү олуттуу алсыздыктар изилденген, алардын негизинде субъектте мүнөздүү олуттуу бурмалоо тобокелдиктери аныкталган жана бааланган, аларга карата тиешелүү процедуралар аткарылган, ошондуктан аудитордун бул процедуралары аудитордун корутундусун өзгөртүү үчүн себеп болушу мүмкүн.

Өзөктүү сөздөр: Аудит, аудитордук текшерүү, аудитордун жазуу маалыматы, эсеп саясаты, салык саясаты, ички контроль, финансылык отчеттуулук, IS программалык камсыздоо.

**РОЛЬ ПИСЬМЕННОГО ОТЧЕТА АУДИТОРА В АУДИТОРСКОЙ
ПРОВЕРКЕ**

**Буканова Анара Ишеновна (0000-0003-1007-054X),
Буканова Мунира Ишеновна (0009-0003-5044-9156)**

*Кыргызский национальный аграрный университет имени К. И. Скрябина
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева*

Аннотация: В статье рассмотрены роль письменного отчета аудитора руководителю субъекта по результатам проведения аудита. В письменном отчете аудитор указывает все связанные с фактами хозяйственной деятельности субъекта, а также всякая информация, касающаяся проведенного аудита. Наблюдения и рекомендации, изложенные ниже, во всех существенных аспектах направлены на оказание помощи руководству управление в процессе развития текущей деятельности. Изучены существенные слабости внутреннего контроля и ее среду на основании чего выявлены и оценены присущие субъекту риски существенных искажений, в отношении которых выполнены соответствующие процедуры, поэтому эти процедуры аудитора могут послужить причиной модификации аудиторского мнения.

Ключевые слова: Аудит, аудиторская проверка, письменная информация аудитора, учетная политика, налоговая политика, внутренний контроль, финансовая отчетность, программное обеспечение IS.

THE ROLE OF THE AUDITORS WRITTEN REPORT IN THE AUDIT

**Bukanova Anara Ishenovna (0000-0003-1007-054X),
Bukanova Munira Ishenovna (0009-0003-5044-9156)**

*Kyrgyz National Agrarian University named after K.I. Scriabin
Kyrgyz State University named after I. Arabaev*

Annotation: *The article considers the role of the auditor written report to the head of the entity based on the results of the audit. In a written report, the auditor indicates all the facts related to the economic activity of the entity, as well as any information relating to the audit. The observations and recommendations set out below, in all material respects, are aimed at assisting management in the process of developing current activities. Significant weaknesses in internal control and its environment have been studied, on the basis of which the risks of material misstatement inherent in the subject have been identified and assessed, in respect of which the relevant procedures have been performed, therefore, these procedures of the auditor may serve as a reason for modifying the auditor's opinion.*

Keyword: *Audit, audit, auditor s, written information, accounting policy, tax policy internal control, financial reporting, IC software.*

1. Киришүү

Аудитти жүргүзүүдө аудиттик компаниялар Кыргыз республикасынын 2021 -жылдын, 3- декабрдагы № 147 “Аудитордук иш жөнүндө” мыйзамынын негизинде текшерүү жүргөн субъекттерге аудитти жүргүзүүдөгү натыйжаларды жазуу жүрүндөгү отчетторду даярдоо менен камсыздашат. [Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 2021]

Субъектин жетекчилигине эң маанилүү нерсе, эсептөөдөгү жазууларда, реестрлерде жана ички контролдоо тутумундагы кемчиликтер финансылык отчеттогу олуттуу каталарга алып келерин билүүсү. Андан сырткары, жазуу жүрүндөгү отчетто бухгалтердик эсеп тутумун жана ички контролдоону өркүндөтүү боюнча сунуштар камтылган. Ал эми аудитордун жазуу жүрүндөгү маалыматы жашыруун документ болуп саналгандыгына байланыштуу, берилген маалыматтарды жана сунуштарды субъект өз алдынча тескейт.

Аудитордук компания, аудитордун жазуу жүрүндөгү отчетунда, субъектин ишмердүүлүгүндөгү, анын финансылык отчетторунун ишенимдүүлүгүнө олуттуу таасирин тийгизген каталарга жана бурмалоого байланыштуу болгон баардык фактыларды көрсөтөт.

Аудитордун жазуу жүрүндөгү отчету, аудиттик текшерүү жүрүп жаткан учурда

даярдалып, акыркы баскычта гана аудит жүрүп жаткан субъектин жетекчисине сунушталат. [Т. М. Рогуленко, 2015]

Мисалга “Водоканал- Талас” башкармалыгынын жетекчилигине жазылган аудиттик жазуу жүрүндөгү отчеттун изилдесек, анда финансылык отчеттуулуктун 1-январдын 2021- жылынан тартып ошол эле жылдын 31-декабрына чейинки мезгили каралып аудиттик текшерүү 2022-жылы 25-июнда аяктаган.

2. Изилдөөнүн материалдары жана методдору

Аудиттик текшерүү этикалык жана көз карандысыз талаптарын талап кылган Эл аралык аудиттик стандартка ылайык жүргүзүлгөн.

Башкармалыктын финансылык отчеттуулук текшерүү үчүн команданы дайындоодо, дайындоо этикалык талаптарга жана көз карандысыз талаптарга жооп берген ишеним жолу менен дайындалып жана ошону менен, бул тапшырманы калыстык жана объективдүүлүктүн принциптеринин негизинде бүтүрүүгө мүмкүндүк берет.

Ички контролдун олуттуу алсыз жактары, аудит мезгилинде финансылык отчеттуулуктагы олуттуу бурмалоолор тобокелдигин баалоо максатында, башкармалыктын ички контролдук тутумун тестирилөө менен сыналган.

Аудиттин жыйынтыгында ички контролдук тутумда операцияларды эсепке алуудагы кемчиликтер белгиленген. [Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 2009]

Андан сырткары, төмөнкү маалыматтарга көңүл буруу сунушталган:

-карама-каршылык байкалган учурда, байкоо жүргүзө турган маалыматтарды берүү керек;

-бардык байкоолор аудитордук жолжоболор учурунда жүргүзүлгөн, башкача айтканда, фактылар аудит жүргүзүү учурунда болгондугуна байланыштуу аудитордук жолжоболор кийин жүргүзүлгөн бардык өзгөртүүлөр кабыл алынбайт жана отчеттун мазмунун өзгөртө албайт;

-эгерде жооптуу бөлүмдөр сунушталган сунуштарды аткарып же аткаруу милдетин алса, анда сын- пикир катарында көрсөтүүгө болот, бирок макулдук же пикир келишпестик аудиттик жолжоболор жүргүзүлгөн мезгилде көрсөтүлүшү керек. [В. И. Подольский, А. А. Савин, 2011]

3. Изилдөөнүн натыйжалары

Байкоо: Башкармалыкта эсеп жана салык саясаты, ошону менен бирге иш процессинин графиги иштелип жана бекитилип чыккан эмес.

Финансылык отчеттун эл аралык стандартынын (мындан ары ФОЭС) “Эсеп саясаты, бухгалтердик баалоолордогу жана каталардагы өзгөртүүлөр” 5-пунктуна ылайык “Бухгалтердик эсеп саясаты- бул бухгалтердик отчеттуулукту даярдоо жана берүү үчүн, ишкана тарабынан кабыл алынган конкреттүү принциптер, негиздер, макулдашуулар, эрежелер жана тажрыйбалар”. 2002-жылдын №76 “Бухгалтердик эсеп жөнүндө” мыйзамынын 2-беренесинин 3-пунктуна ылайык ФОЭС эсеп саясатынын жоболорун аныктайт жана тиешелүү жана ишенимдүү маалыматтарды камтыган операциялардын, башка окуялардын негизинде финансылык отчеттуулук түзүлөт. [Кыргыз Республикасынын

мыйзамы, 2021]

Жогорудагы аталган милдеттерди жүзөгө ашыруу үчүн башкармалык төмөнкүлөрдү камсыз кылууга милдеттүү:

-бухгалтердик эсепти ФОЭСтин талаптарына ылайык жүргүзүү;

-эсеп саясатын кабыл алуу жана аны ырааттуу аткаруу.

Кыргыз Республикасынын Салык Кодексинин 154- беренесинин 3- пунктуна ылайык “Салыкты эсепке алуу” тутуму салык төлөөчү тарабынан, салыктык эсепке алуунун ченемдерин жана эрежелерин ырааттуу колдонуу принцибине жараша өз алдынча уюштурулат, башкача айтканда бир салыктык мезгилден экинчисине ырааттуу колдонулат.

Салыкты эсепке алуунун тартиби анын жетекчисинин тиешелүү буйругу менен бекитилген салык эсептөө саясатында салык төлөөчү тарабынан белгиленет. Салык жана башка органдар салык төлөчүлөр үчүн салыкты эсепке алуу документтеринин формаларын сунуштоого укуктуу.

Ошондой эле, салык төлөөчү Кыргыз Республикасынын Салык кодексинин 155- беренесине ылайык, бухгалтердик эсепте колдонулган ыкма жана эрежелерди негизинде салык салуу максатында активдердин наркын, милдеттемелердин өлчөмүн, кирешелерди жана чыгашаларды аныктайт.

Кесепеттер: Башкармалыкта иштелип чыккан жана бекитилген эсептик жана салыктык саясаттын жоктугу ФОЭСке ылайык эмес финансылык отчеттуулуктун түзүлүшүнө алып келет, мыйзамдардын талаптарын бузат жана салык салууну оптималдаштырууга мүмкүндүк бербейт.

Аудитордук компания негизи башкармалык “Бухгалтердик эсеп жөнүндө” мыйзамдын 7-беренесинин 1-пунктуна ылайык, ишкананын жетекчиси эсепти уюштурууда, ишкердик операцияларды ишке ашыруу мыйзамдардын сактоо үчүн жооптуу экендигин эскертет. Ошондой эле жетекчи ички эсеп, отчеттуулуктун жана текшерүүнүн тутумун, чарбалык

операцияларын текшерүү тартибин, тышкы пайдалануучулар үчүн түзүлгөн финансылык, салык боюнча отчетторду жана башка финансылык документтерди түзүүнү, эсептешүүлөрдүн өз убагында жүргүзүлүшүн камсыз кылууга милдеттүү.

Эсеп саясаты боюнча сунуштар:

-ФОЭСке толук ылайык келген жана ишкананын ишинин бардык аспектилерин чагылдырган комплекстүү эсеп саясатын иштеп чыгуу жана бекитүү;

-чарбалык операцияларды чагылдырууда стандарттык бухгалтердик жазууларды иштеп чыгуу;

-Эсеп саясатында иш процессинин графигин, бухгалтердик эсептин маалыматын иштетүү технологиясын, финансылык отчеттуулукту түзүүнүн тартибин жана механизмдин чагылдыруу;

-Салык саясатын иштеп чыгуу;

-Кыргыз Республикасынын каралган мыйзамдарынын негизинде, жетекчиликтин жана тиешелүү органдардын документтерин бекитүү.

Жетекчиликтин жообу: “Водоканал-Талас” башкармалыгында бухгалтердик эсеп жана салык саясатын иштеп чыгуу жана бекитүү пландалууда, анткени иштеп жаткан бухгалтердик эсептин долбоору ФОЭСтин талаптарына толук жооп бербейт жана аны иштеп чыгууда эксперттер керек.

Кесепеттер: толук эмес түзүлгөн финансылык отчеттуулук ФОЭС менен айкалышат деп ырастоого мүмкүн эмес. Туура эмес түзүлгөн финансылык отчеттуулук пайдалануучуларга субъекттин ишмердүүлүгүндө туура чечим кабыл алууга мүмкүндүк бербейт.

Сунуштар: финансылык отчеттуулукту толук көлөмдө ФОЭСтин талаптары менен айкалыштырып түзүү; кызматкерлерге ФОЭС боюнча окутуу иштерин жүргүзүү; 1С программасында финансылык отчеттуулукту түзүүнү автоматташтыруу.

Жетекчиликтин жообу: Автоматташтырылган форма менен 1С программасында ФОЭСтин кээ бир талаптары дал келбейт. Ишканада отчеттор

кол менен чогулат, 2017- жылдын аягында 1С программасы жана “БиС” билинг тутуму вирустан улам иштебей калган (адистин айтуусунун негизинде). Ал эми 2018-жылдын башында калдыктар башкача жол менен киргизиле баштаган. Жүгүртүү-калдык ведомосттун түзүүдө айрыма келип чыккан. 2021- жылдын май айында тартып аудиттик текшерүүдөн кийин, бухгалтерия 1С программасын адистерге вирустарды тазалоо үчүн өткөрүп берген. Ошол убактан бери программада баланстар, бардык операциялар кайра каралып (чоң көлөмдөгү жумуш), түзүлүп азыркы убакта 1С программасы менен камсыздалган жана кыйшаюусуз иштеп жатат.

Байкоо:

-башкармалыктын жетекчилиги ФОЭСтин талаптарына туура келген финансылык отчеттуулукту толук көлөмдө даяр кылышкан эмес (стандарттын 10-пунктуна айкалышкан толук отчеттор түзүмү);

-финансылык отчеттуулук- бул көп сандагы операцияларды, башка окуяларды иштеп чыгуу натыйжасы. Агрегатикалык жана классификациялоо процессинин акыркы баскычы тыкыс формадагы классификацияланган маалыматтардын топтому саналат, ал эми финансылык отчеттордо анын статьялары түзөт. Эгерде кандайдыр бир статья маанилүү болбосо, анда ал башка статьялар менен түздөнтүз финансылык отчеттун формасында же түшүндүрмөлөрдө көрсөтүлөт. Финансылык отчеттуулукта көрсөтүү үчүн жетиштүү мааниге ээ болбогон статья түшүндүрмөлөрдө (ФОЭСтин 30 пункту) олуттуу орунду ээлеши мүмкүн. ФОЭСке ылайык финансылык отчетту түзүүдө аудиторлор олуттуу жардам көрсөтүштү.

4. Талкуулоо

Белгилей кетчү нерсе, аудитордун жазуу жүзүндөгү маалыматында финансылык отчеттун статьяларын оңдоо боюнча акыркы сандарды корректировкалоо камтылганы менен, отчеттуулуктун формаларын гана оңдоо

жетишсиз экендигин белгилей кетүү керек. Багыттарды түзүү үчүн бухгалтердик эсепке алуу маалымдама берилгенде, бухгалтердик жазуулар жазылганда, аналитикалык жана синтетикалык эсептин жаңы реестрлери түзүлгөндө жана финансылык отчеттуулук түзүлгөндө - түзөтүүлөр бухгалтердик эсепке киргизилгенде гана киргизилген деп эсептелет.

5. Кортундулар

Жогорудагы айтылгандарды эске алуу менен, аудиттин жыйынтыгы боюнча субъекттин жетекчилигине берилген аудитордун жазуу жүзүндөгү маалыматынын мааниси төмөнкү маселелерди чечүү үчүн артыкчылыктуу болуп саналат деп тыянак чыгарууга болот:

-салык тобокелдиктерин аныктоо жана алдын алуу;

-бухгалтердик эсепти колдонуудагы мыйзамдардын талаптарына шайкештигин баалоо;

-контрагенттерге чейин ишкердик беделин жогорулатуу;

-субъекттин инвестициялык жагымдуулугун жогорулатуу;

-колдонуучуларга түздөн-түз жана кыйыр финансылык кызыкчылыгы бар пайдалануучулардын отчеттору үчүн маалыматтын сапатын жакшыртуу;

-башкаруу чечимдерин кабыл алууда роль ойногон маалыматтын сапатын жана ишенимдүүлүгүн баалоо;

-карызга алынган каражаттарды тартуу ыктымалдыгын жогорулатуу;

-эсептөө кызматынын компетенцияларын баалоо;

-кайсы жумуш процесстерин өркүндөтүүгө муктаж экендигин аныктоо.

6. Колдонулган адабияттар:

1. “Аудитордук иш жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 3-декабрындагы № 147 мыйзамы

2. “Бухгалтердик эсеп чөйрөсүндөгү айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 9 августундагы № 93 мыйзамы

3. 2 0 0 9 - ж ы л д ы н 26-январындагы № 25 “Ички аудит жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамы

4. Аудит: учебник для бакалавров / Т. М. Рогоуленко [и др.]: под ред. Т. М. Рогоуленко. — 5-е изд., перераб. и доп. — М: Издательство Юрайт, 2015. — 541 с. — Серия: Бакалавр. Базовый курс.

5. В.И. Подольский, А.А. Савин. Аудит. Изд.: Юрайт .2011. -605 стр.